

VEM SKA SKILDRA SAMERNA?

Tidningen Chaplin 1993

Varje journalist och filmare som försökt komma samer nära vet hur svårt det är. Det största hindret är samernas misstänksamhet. En misstänksamhet som, djupt rotad i varje individ, är ett resultat av de övergrepp och det förtryck som samefolket utsatts för under århundraden.

Det är inte många år sedan samefamiljer bokstavligen slets ut från sina kåtor för att busslaster av turister inte många år sedan samefamiljer bokstavligen slets ut från sina kåtor för att busslaster av turister skulle få sina exotiska bilder. Idag hörs ofta resignerade berättelser om hur fotografer kastat sig in i en renhjord så att renarna skingras och flera dygns arbete spolierats.

Många samer känner att vi inom massmedia kommer för att ta och exploatera deras, till det yttre exotiska liv, för vår egen personliga och konstnärliga lystrad skull. På samma sätt som makten i olika skepnader har tagit och exploaterat deras mark för våra behov, och för ö fortfarande gör.

Olika uttryck för samma integritetsinfrång.

Året är 1984. Jag och Peter Östlund vill göra en dokumentärfilm om samekvinnor.

Könkämä vuoma sameby mottar oss varmt och generöst. Det finns ett påtagligt behov av att få berätta för omvärlden om de politiska orättvisor deras kultur har utsatts för, och fortfarande utsatts för. Det finns också ett missnöje över att det återigen är icke-samer, som getts möjlighet att skildra deras liv. När ska det bli deras tur att berätta?

Då jag inte ytterligare vill bidra till en exotisk och subjektiv gestaltning av samernas liv, lovar jag de medverkande att de ska få se filmen innan den är helt färdig. Detta löfte upplevs av en del filmarbetare som näst intill vansinne. De menar att man inte ska visa en ofärdig film för medverkande, framför allt inte om de är okunniga om filmen som media.

Nå, med en video på den färdigklippta arbetskopian far jag ändå upp till Karesuando. Så här långt, men inte längre, ger jag de kritiska filmarbetarna rätt: filmens huvudpersoner reagerar häftigt på den ofärdiga, slitna arbetskopian som dessutom är synnerligen dåligt scannad till video.

Några intensiva dagar i Karesuando ger mig dock en känslomässig insikt om samernas individ- psykologiska och socialpolitiska problematik. Dessutom blir jag medveten om min ofrivilliga roll som representant för det svenska storsamhället.

Dessa dagar i Karesuando ser jag en Tv-dokumentär om en indianstam som hotas av nybyggare. Vetenskapsmän söker kontakt med indianerna i nordöstra Lappland. I hasorna på dem går filmteamet. Speakern berättar att vetenskapsmännen är medvetna om att deras närvaro kommer att innebära undergång för den indianstam. Bl a genom att de ger indianerna sjukdomar som de inte kan hantera.

Agerande rättfärdigas med, att det handlar om skydda indianstammen från nybyggare. Man vill rädda deras liv, genom att döda dem.

Ack, detta patos! Vetenskapsmännen och filmteamet ville väl, precis som jag. Men gör jag väl när jag med mitt svenska kulturarv och min personliga historia, försöker tolka samernas liv och vardag? Vilka baciller är värst? De som angriper kroppen eller de som angriper kulturen?

– Så där kan du väl inte tänka, säger de som delges mina funderingar över om filmen ö h t ska slutföras.

Klart att jag kan. För vem kan säga när vem har tagit ett steg för långt? Kan jag lita på min egen lyhördhet? Är det inte det alla säger, att just deras upplevelse är den sanna?

Hur kan jag med säkerhet veta att inte också jag - under täckmanteln att kämpa mot världens orättvisa - besmittar en kultur som inte är min?

Samer är inte svenskar. De har tvingats till svenskt (norsk, finskt, ryskt) medborgarskap och har en annan grundsyn på livet än vi. När då vi icke-samer skildrar deras liv blir därför risken för risken för en förskjutning påtaglig. Det blir lätt skevt.

Kanske inte varje enskilt fall, gud-för-låte-mej, men väl i kvantitet:

Pelle Niia, filmfotograf och same, har gjort en sammanställning över de reportage, dokumentärer, spelfilmer som handlar om samer eller som har samer som motiv. Från 1906 till 1980 är det cirka 300 svenska, kända titlar - därtill kommer utländska produktioner. Av alla dessa filmer, gjorda före 1980, är endast tre filmer gjorda av samer själva.

Efter 1980 har det dock skett en viss förbättring, bland annat beroende på att fler samer har fått film-, foto- eller regiutbildning.

Vi avslutar vår dokumentärfilm, Ovanlandet, och av samer bedöms den senare som en av de få icke exotiska same-skildringarna. Per Niia betonar också att varje film, även de icke-samiska, är ett viktigt dokument vad gäller samernas kultur och deras historia.

Men frågan är: mitt barndomsminne - är det mitt eget? Eller minns jag det som andra har återberättat för mig?

Vi behöver bara stanna upp en stund och fundera över hur vi svenskar skulle se på oss själva om trehundra filmer om oss var gjorda av italienare, och endast tre av oss själva, för att förstå proportionerna.

Det finns, eller har funnits, en massmedial attityd om att verkligheten blir sannare om den som skildrar står utanför. I sin förlängning innebär denna attityd att samer inte ska göra film om sin egen kultur. Och att vi svenskar inte ska göra film om Sverige.

Jag vågar påstå att: så länge Samefolket inte har samma möjlighet att skildra sin egen kultur som vi har, deltar den icke-samiska massmedian i det kulturmord som samefolket faktiskt är utsatta för.

Att ge en skev bild av verkligheten är en form av övergrepp. Att inte berätta något alls, är ett annat. När det var kvinnornas år, hördes kvinnornas röster. När det var kvinnornas år, hördes kvinnornas röster. När det var barnens år, fick barn rita och berätta.

I år är det Urbefolkningarnas år. Varför är så tyst om detta, i det icke-samiska media-utbudet?